

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

УНІЯТ ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 330.341.1:631.11:339.13(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ
АГРОПРОМИСЛОВОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ
КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Тернопіль – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Пуцентейло Петро Романович,
Тернопільський національний економічний університет, професор кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гросул Вікторія Анатоліївна,
Харківський державний університет харчування та торгівлі,
завідувач кафедри економіки та управління;

доктор економічних наук, професор
Данько Юрій Іванович,
Сумський національний аграрний університет, проректор з наукової роботи;

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Кропивко Максим Михайлович,
Національна академія аграрних наук,
заступник академіка-секретаря Відділення аграрної економіки і продовольства.

Захист відбудеться «5» червня 2020 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий «5» травня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

І. Я. Омецінська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Агропромисловий бізнес відіграє важливу роль в економічному розвитку усіх суб'єктів підприємницької діяльності. Його головна функція постійно спрямовується на реалізацію виробленої продукції, отримання обігових коштів, необхідних для належного відтворення підприємницької діяльності, оплати праці працівників, сплати зобов'язань та отримання прибутку. Водночас на практиці рівень ефективності підприємств агропромислового бізнесу має суттєві відхилення від середніх показників по країні, а значна частина таких підприємств не використовують інновації і є збитковими.

Агропромислова діяльність потребує розробки якісно нової системи організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємств галузі в умовах конкурентного середовища. Новітня стратегія має наповнюватися новими знаннями, техніко-технологічними інноваційними процесами виробництва та актуальною інформацією. Наслідком такої стратегії має бути поліпшення економічної ефективності діяльності підприємств агропромислового бізнесу та соціального рівня життя населення. Об'єктивна необхідність розробки стратегії інноваційного розвитку вищезазначених підприємств обумовлена як процесами соціально-економічної трансформації, так і низькою ефективністю функціонування суб'єктів господарювання.

Потреба підприємств агропромислового бізнесу України в науково-обґрунтованій реалізації інноваційно-інвестиційної моделі зумовлена об'єктивними обставинами розвитку суспільства. За підрахунками науковців НААН «Інститут аграрної економіки», інвестиційні втрати у вітчизняній аграрній сфері за останні 15 років сягають біля 100 млрд. дол. США при відставанні вітчизняної аграрної техніки на два технологічних уклади від зарубіжних аналогів, що призвело до кризових явищ у сільському господарстві. Криза та низький рівень державної підтримки аграрної сфери обумовили призупинення інноваційних процесів у підприємствах країни. Внаслідок недостатнього інвестиційного процесу, в землеробстві країни за 2010–2018 роки фондооснащеність зменшилася приблизно у 9, а фондоозброєність праці – у 7 разів, а щорічні втрати продукції становлять 15–18 млрд. грн. Відновлення одного тільки машинно-тракторного парку підприємств країни вимагає 10 років щорічних витрат на суму 15 млрд. грн, що у 7–8 разів більше від фактичних витрат.

Підприємства, що функціонують в умовах агропромислової інтеграції, мають значну економічну перевагу. Остання обумовлює об'єктивну необхідність запровадження інноваційних, ресурсозберігаючих технологій виробництва, збуту конкурентоспроможної продукції і на цій основі підвищення ефективності ведення агропромислового бізнесу.

Вагомий внесок у дослідження загальних проблем розвитку і становлення підприємництва, бізнесу, інновацій, конкурентоспроможності зробили відомі зарубіжні вчені, зокрема: Р. Кантільон, Ж. Б. Сей, А. Сміт,

Д. Рікардо, А. Маршалл, Й. Шумпетер, Ф. Хаєк, П. Самуельсон, Дж. М. Кейнс та багато інших.

Теоретично-методологічні проблеми реформування та інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу, оцінювання рівня ефективності інноваційних процесів в економіці АПК досліджували відомі вчені: О. Амоша, В. Андрійчук, Л. Антонюк, В. Геєць, П. Гайдуцький, Ю. Данько, Ю. Лупенко, М. Лобас, М. Малік, Б. Пасхавер, М. Пугачов, П. Саблук, О. Ульяновченко, О. Шпикуляк, та ін. Вагомі напрацювання щодо теоретично-практичних аспектів інноваційного розвитку і становлення агропромислового бізнесу, його вплив на ефективність діяльності агропромислових підприємств різних розмірів в умовах конкурентного середовища здійснили такі вітчизняні вчені: В. Брич, В. Гросул, В. Гринчуцький, А. Гулей, М. Данилюк, Т. Дудар, М. Ільчук, М. Кропивко, М. Калінчик, І. Кривов'язюк, В. Лагодієнко, М. Місюк, П. Микитюк, М. Пархомець, П. Пуцентейло, А. Стельмашук, Н. Чорна, Б. Язлюк, І. Яців та ін.

Незважаючи на широке розкриття проблем сучасного функціонування агропромислового сектору в Україні, в світовому просторі, потребують глибшого вивчення питання системного інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі, а саме: обґрунтування науково-теоретичних і методологічних підходів до організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємств агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі на засадах використання інновацій, науково-технічного прогресу в процесах виробництва, управління, планування в умовах застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, ресурсозбереження, включаючи використання відновлюваних джерел енергії, розвитку ринкових інституцій та державного регулювання й підтримки. Все це обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи, окреслило її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету в межах науково-дослідних тем: «Концептуальні засади розвитку обліково-аналітичного забезпечення підприємств АПК» (державний реєстраційний номер 0115U001605), де автором обґрунтовано систему ресурсозбереження, теоретичні положення та фактори інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу; «Інноваційний розвиток агропромислового виробництва в ринкових умовах» (державний реєстраційний номер 0114U006473), в якій автором розроблено теоретичні положення та науково-практичні засади щодо організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу; госпдоговірної теми «Наукове забезпечення інноваційного розвитку ПрАТ «Добра вода» в умовах конкурентного середовища» (державний реєстраційний номер 0116U008538), де автором обґрунтовано методичні підходи та проведено економічну оцінку діючих проектів із використання сонячної енергії за різними сценаріями та госпдоговірної теми «Механізм активізації ресурсозбереження в

умовах трансформації земельно-майнових відноси на засадах інновацій та цифровізації» (державний реєстраційний номер 0119U103818), в якій автором обґрунтовується механізм ресурсозбереження за допомогою інновацій в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування та розробка теоретико-методологічних засад і надання практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища.

Відповідно до мети у дисертаційній роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- розкрити еволюцію, сутність, функції та передумови розвитку підприємництва як основи агропромислового бізнесу;
- удосконалити дефініції «агропромисловий бізнес»; «інноваційний розвиток підприємств в умовах конкурентного середовища»;
- окреслити теоретичні аспекти етапів технологічних укладів інноваційного розвитку, класифікацію інновацій та їх вплив на інноваційний розвиток економіки підприємств агропромислового бізнесу;
- обґрунтувати методологічні підходи та запропонувати комплексну методика оцінювання видів ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу;
- обґрунтувати систему ресурсозбереження як вектор інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу;
- обґрунтувати методологічні підходи і здійснити оцінку економічної ефективності діючих проєктів різної потужності з використання сонячної енергії за варіантами, що враховують територіальні особливості їх реалізації у підприємствах агропромислового бізнесу;
- обґрунтувати методичні підходи та здійснити оптимізацію ефективних параметрів виробництва зерна ріпаку і біодизеля на заводах різної потужності в умовах інтенсивного ведення аграрних галузей в підприємстві;
- удосконалити модель ефективного використання усіх видів відновлюваних джерел енергії на підприємствах агропромислового комплексу, яка враховує природні найбільш ефективні можливості їх використання;
- окреслити концептуальні засади становлення ринкових інститутів (інфраструктури) як фактору активізації інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу;
- розробити концептуальну модель інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу, яка включає комплексний розвиток на інноваційних засадах галузей рослинництва, тваринництва, харчової промисловості, шляхом прийняття ефективних управлінських рішень за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- узагальнити зарубіжний досвід щодо виробництва теплової енергії на біопаливі та механізм його імплементації у підприємствах України;
- обґрунтувати вплив інноваційних техніко-технологічних й організаційно-управлінських процесів у галузях рослинництва і тваринництва на ефективність діяльності підприємств агропромислового бізнесу;

– удосконалити механізм державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища на партнерських засадах співпраці влади, підприємств бізнесу та науково-дослідних установ у контексті інтеграції в ЄС та СОТ;

– запропонувати систему комплексних організаційно-економічних засад забезпечення інноваційного розвитку на підприємствах агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі.

Об'єктом дослідження є процеси інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу.

Предметом дослідження є теоретичні, організаційні, методологічні та практичні аспекти інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в трансформаційних умовах конкурентного середовища.

Методи дослідження. Методологія дослідження базується на системному осмисленні умов і особливостей становлення агропромислового бізнесу та інноваційної діяльності його складових, основних дослідженнях зарубіжної і вітчизняної економічної думки з питань інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в трансформаційних умовах конкурентного середовища.

В процесі дослідження використовувалися такі методи: історико-логічний – для аналізу еволюції становлення агропромислового бізнесу та інноваційної парадигми, визначення сутності базових її категорій; системного підходу – для вивчення зв'язків між явищами і процесами економічної дійсності; логіко-семантичний – для уточнення понятійного апарату агропромислового бізнесу та інноваційного розвитку; монографічний – для детального вивчення явищ, процесів, передового досвіду; економіко-статистичний – для виявлення тенденцій і закономірностей розвитку агропромислового бізнесу та інноваційного розвитку; розрахунково-конструктивний і SWOT - аналізу – для планування та прогнозування процесів розвитку аграрних галузей; порівняльного аналізу сценаріїв – для зіставлення особливостей економічних процесів, напрямів інноваційного розвитку у світовому та вітчизняному агропромисловому виробництві, використання відновлюваних джерел енергії; лінійного програмування – для оптимізації параметрів виробництва зерна ріпаку і переробки його на біодизель у аграрних підприємствах; фінансового аналізу – для оцінки діючих проектів із використання сонячної енергії на підприємствах переробної промисловості; абстрактно-логічного – для формування теоретичних основ авторського тлумачення термінів щодо агропромислового бізнесу та інноваційного розвитку, формування висновків та пропозицій.

Центральне місце у дослідженні належить мікроекономічному аналізу, що ґрунтується на системному підході й дає змогу розглядати інноваційний розвиток складових агропромислового бізнесу, як відкриту систему, тісно пов'язану з мезо- і макрорівнями та сприяє активізації поліпшення структурних змін на засадах інновацій та цифровізації.

Інформаційною базою для дослідження слугували результати наукового пошуку процесів вирішення необхідної проблеми, законодавчо-нормативні акти України, які регулюють розвиток агропромислового бізнесу та інноваційну діяльність його складових, матеріали державних статистичних органів і публікації у періодичних виданнях, офіційна інформація органів влади, internet – ресурси, інформаційно-аналітичні матеріали та науково-методичні розробки, наукові статті й тези доповідей на науково-практичних конференціях, власні напрацювання автора, опубліковані раніше. Все це дає змогу під різним кутом зору розглянути проблеми досліджуваної теми та надати теоретико-методологічні та практичні рекомендації щодо їх вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці й удосконаленні теоретико-методологічних, організаційних, методичних і практичних засад щодо забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища. Найважливіші наукові результати, які характеризують новизну дослідження, полягають у наступному:

вперше:

– запропоновано комплексну систему організаційно-економічних і управлінських засад забезпечення техніко-технологічних інноваційних процесів виробництва сільськогосподарської і харчової продукції та її збуту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що дасть можливість порівняно з досягнутим рівнем підвищити в рази економічну і соціальну ефективність функціонування підприємств агропромислового бізнесу;

– обґрунтовано методологічні підходи до оцінки економічної ефективності проєктів різної потужності з використання сонячної енергії за варіантами, які враховують територіальні особливості їх реалізації в агропромислових підприємствах, що дає можливість раціонально розподіляти кошти підприємств, державної підтримки і сприяння, зосередити розміщення будівництва сонячних електростанцій з урахуванням рівня технічно-досяжного потенціалу;

– запропоновано методичні підходи та здійснено оптимізацію ефективних параметрів виробництва зерна ріпаку та біодизеля на заводах різної потужності в умовах інтенсивного ведення аграрних галузей в підприємстві, що дасть можливість визначити потребу підприємства у дизельному пальному, підвищити ефективність розширеного відтворення на інноваційній основі, поліпшити конкурентоспроможність агропромислового бізнесу;

– розроблено комплексну модель інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу, яка включає комплексний розвиток на інноваційних засадах галузей рослинництва, тваринництва і харчової промисловості, що дає можливість суб'єкту господарювання приймати ефективні управлінські рішення в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій, здійснювати дистанційний моніторинг виробничих процесів, обліку, аналізу, контролю, управління і планування. Це дозволяє мінімізувати ризики,

пов'язані з наявністю людського фактора і впливом природнього середовища та сприяє підвищенню економічної ефективності ведення агропромислового бізнесу;

удосконалено:

– методологічні підходи та методику оцінювання видів ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу, що, на відміну від інших, дає можливість здійснювати комплексне оцінювання діяльності складових бізнесу та приймати на перспективу раціональні управлінські рішення;

– організацію системи ресурсозбереження як вектору інноваційного розвитку економіки підприємств, спрямовану на збалансованість сукупних витрат на всіх етапах виробництва і переробки аграрної продукції, та обґрунтовано раціональне використання й економію земельних, технологічних, енергетичних, матеріальних, трудових, фінансових, екологічних та інших виробничих ресурсів, що, на відміну від інших, дає можливість збільшити обсяг доходу і прибутку від реалізації продукції та підвищити економічну і соціальну ефективність агропромислового бізнесу;

– організацію механізму становлення ринкових інститутів як фактору активізації й диверсифікації інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу, що, на відміну від інших, дає можливість забезпечити розширений інфраструктурний потенціал, організувати його у структурну сукупність установ і організацій, які сприятимуть підвищенню ефективності функціонування ринку агропромислових товарів;

– організацію механізму державного регулювання й підтримки інноваційного розвитку суб'єктів господарювання агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища, яка, на відміну від інших, передбачає партнерську співпрацю шляхом: створення кооперативної моделі – потрійної спіралі: органи влади; бізнесові структури; науково-дослідні установи, що дасть змогу активізувати інноваційний розвиток агропромислового бізнесу і на цій основі домогтися підвищення ефективності та конкурентоспроможності бізнесу;

– модель ефективного використання відновлюваних джерел енергії підприємствами, яка передбачає ефективне розміщення станцій, враховуючи рівень технічно-досяжного потенціалу конкретного виду енергії, що, на відміну від інших, дає можливість раціональніше використовувати фінансові ресурси, прискорити окупність станцій з відновлюваних джерел енергії;

дістали подальший розвиток:

– сутність поняття «підприємництво» як основи функціонування агропромислового бізнесу, яке розкрито через його функції (творчу, ресурсну, організаційну, інноваційну), що спрямовані на генерацію нових ідей, ефективне використання наявних ресурсів, координацію діяльності бізнесу та створення передумов (соціально-економічні, політичні, юридичні, психологічні), необхідних для ефективного розвитку агропромислового бізнесу;

– трактування понять «агропромисловий бізнес» та «інноваційний розвиток агропромислового бізнесу», що дало можливість розкрити їх зміст і мету, які спрямовані на раціональне використання природних, матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних та ін. ресурсів, і на цій основі забезпечити підвищення економічної і соціальної ефективності агропромислового бізнесу;

– поняття і сутність технологічних укладів інноваційного розвитку економіки підприємств, спрямованих на створення взаємопов'язаної та взаємозумовленої стійкої економічної системи галузей рослинництва, тваринництва, харчової промисловості, агропромислових підприємств загалом з якісним наповненням інноваційно-технологічного розвитку, що забезпечує її конкурентні переваги, економічну і соціальну ефективність тривалий період часу порівняно з аналогічними конкурентами;

– організаційний механізм виробництва теплової енергії з відходів рослинництва і тваринництва, лісу, сміттєзвалищ, виходячи з досвіду країн ЄС-28, що, на відміну від інших, дає можливість активізувати прискорення будівництва біогазових та теплових установок на вітчизняних підприємствах і на цій основі здійснити зменшення використання обсягу вуглеводнів, збільшити додаткові робочі місця, підвищити економічну, соціальну й екологічну ефективність агропромислового бізнесу;

– встановлення впливу інноваційних техніко-технологічних й організаційних процесів у галузях рослинництва і тваринництва на економічну ефективність діяльності підприємств, що дає можливість в разі збільшити обсяг доходу і прибутку від реалізації продукції і на цій основі здійснювати розширене інноваційне, конкурентоспроможне сільськогосподарське відтворення в підприємствах, поліпшити економічну, соціальну й екологічну ефективності агропромислового бізнесу та зменшення енергозалежності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, можуть бути використані у практичній діяльності підприємств агропромислового бізнесу при розробці напрямів інноваційного розвитку суб'єктів господарювання та стати науковою основою розробки концепції державного управління інноваційним розвитком складових агропромислового бізнесу.

Науково-практичні рекомендації та розробки автора, представлені в дисертації, використано:

– при розробці й впровадженні практичних рекомендацій щодо формування і розвитку конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, їх економічного оцінювання та забезпечення конкурентних переваг підприємств за рахунок інноваційної складової Відділенням аграрної економіки і продовольства Національної академії аграрних наук (довідка № 07-05/78 від 03.10.2019 р.);

– при наданні рекомендацій щодо методичних інструментів оцінки конкурентоспроможності на основі визначення інноваційних чинників, методичних інструментів формування ефективності структури власності

господарств як чинника їхньої конкурентоспроможності на основі дохідності використання ресурсів Всеукраїнською громадською організацією «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» (довідка № 1-07/11/29 від 07.11.2019 р.);

– при реалізації пропозицій щодо: методології управління використання альтернативних джерел енергії в підприємствах агропромислового бізнесу, організаційно-економічного механізму державного регулювання інноваційного розвитку, концептуальних засад інноваційного розвитку потенціалу підприємств та галузей агропромислового бізнесу в умовах ринкового середовища Інститутом кормів та сільського господарства Поділля Тернопільської державної сільськогосподарської дослідної станції Національної академії аграрних наук (довідка № 120 від 17.09.2019 р.);

– при обґрунтуванні ресурсозбереження як фактора інноваційного розвитку економіки агропромислового бізнесу, використанні альтернативних джерел енергії, державному регулюванні інноваційного розвитку галузей та підприємств агропромислового бізнесу Департаментом агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 1-906/ 1 від 12.09. 2019 р.);

– при розробці напрямів і механізмів підтримки інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств для зернових, молочарських і плодоовочевих напрямів розвитку агропромислового бізнесу Кооперативним об'єднанням сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів «Файні Газди» (довідка № 21 від 18.10.2019 р.);

– при обґрунтуванні ресурсозбереження та охорони екології як фактору інноваційного розвитку економіки агропромислового бізнесу, використанні альтернативних джерел енергії та державному регулюванні інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу в умовах ринкового середовища Теофіпольською районною державною адміністрацією Хмельницької області (довідка № 01-38/1952/2019 від 10.09.2019 р.);

– при розробці системи ресурсозбереження у галузях рослинництва і тваринництва, пропозицій щодо підвищення економічної ефективності виробництва м'яса, молока та продукції рослинництва, при оцінці економічної ефективності діючих проєктів з використання сонячної енергії ТОВ «Україна – 2001» (довідка № 1051 від 26.07.2019 р.);

– при наданні пропозицій щодо резервів покращення основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства та економії енергоресурсів, при оцінці економічної ефективності діючих проєктів з використання сонячної енергії для потреб підприємства ПрАТ «Добра Вода» (довідка № 89 від 07.11.2017 р.).

Науково-теоретичні та практичні розробки дисертації використані у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Проєктний аналіз АПВ», «Управління інвестиціями», «Управління оціночними проєктами», «Управління ризиками» (довідка № 126-21/2199 від 12.12.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням. Відображені у дисертації висновки та положення наукової новизни, які виносяться на захист, одержані автором особисто. З наукових публікацій, написаних у співавторстві, в дисертації використано лише результати особистої праці автора. Внесок здобувача у публікації, підготовлені та опубліковані у співавторстві, відображено окремо у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися та одержали позитивну оцінку на 15 міжнародних науково-практичних конференціях: «Організаційно-економічні інструменти розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві» (18–19 травня 2006 р., м. Тернопіль); «Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об’єктивна передумова інтеграції країни в Світове співтовариство» (18 травня 2007 р., м. Тернопіль); «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (Тернопіль-Чортків, 26–27 квітня 2012 р.); «Прикладна економіка – від теорії до практики» (20 жовтня 2016 р., м. Тернопіль); «Прикладна економіка – від теорії до практики» (27 жовтня 2017 р., м. Тернопіль); «Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації» (4 травня 2018 р., м. Одеса); «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок» (17–19 травня, м. Львів); «Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики» (28 квітня 2018 р., м. Кривий ріг); «Світ економічної науки» (17 липня 2018 р., м. Тернопіль); «Економіка, фінанси, управління та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку» (23 липня 2018 р., м. Полтава); «Цифрова економіка: тренди та перспективи» (25 жовтня 2018 р., м. Тернопіль); «II International Scientific Conference Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment» (May 24, 2019. Le Mans, France); «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва» (30 травня 2019 р., м. Тернопіль); «Перспективи розвитку нової економічної системи на державному та регіональному рівнях» (5 жовтня 2019 р., м. Київ); «The modern economic research: theory, methodology, practice» (September 27 th, 2019, Kielce, Poland); 4 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Невідкладні заходи із завершення реформування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій» (22 травня 2008 р., м. Тернопіль); «Прикладна економіка – від теорії до практики» (15 жовтня 2015 р., м. Тернопіль); «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрного бізнесу України» (28 жовтня 2015 р., м. Тернопіль); «Обліково-аналітичне та правове забезпечення інституційних секторів економіки України в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку» (30 березня 2017р., м. Тернопіль); національній науково-практичній конференції: «Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди і перспективи» (7 листопада 2019 р., м. Тернопіль); та 4 Наукових конференціях: «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах світової

економічної кризи» (15 квітня 2009 р., м. Тернопіль); «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах економічної нестабільності» (14 квітня 2010 р., м. Тернопіль); «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах проведення системних реформ» (11 квітня 2012 р., м. Тернопіль); «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах проведення системних реформ» (10 квітня 2013 р., м. Тернопіль).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 52 наукових працях (28 з яких у співавторстві), у тому числі: одноосібній та колективній монографіях, 22 статтях, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації, 28 працях апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій становить 83,11 друк. арк., з яких особисто автору належать 62,53 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 387 сторінок, список літератури включає 436 джерел на 45 сторінках, 58 додатків розміщені на 89 сторінках. Дисертація містить 97 таблиць, 21 рисунок (52 таблиці і 11 рисунків займають повну сторінку).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Науково-теоретичні засади організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкуренції**» досліджено історичні аспекти інноваційного розвитку підприємництва – основи агропромислового бізнесу; окреслено поняття, економічну сутність та еволюцію базових економічних категорій підприємництва; виокремлено технологічні уклади інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу.

Проведений аналіз еволюційного розвитку агропромислових підприємств доводить об'єктивно обумовлений взаємозв'язок між підприємствами та бізнесом, розвиток яких призвів до формування мережі підприємницьких структур – суб'єктів господарювання за різними організаційно-правовими формами власності.

Встановлено, що інноваційний розвиток агропромислової економіки підприємств тісно взаємопов'язаний з її складовими – підприємництвом і бізнесом. Підприємництво є визначальною складовою ринкового середовища, що характеризує сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин між суб'єктами підприємництва та підприємцями.

Доведено, що сутність підприємництва полягає у виявленні ініціативної, новаторської, самостійної діяльності підприємця в підприємствах. Його мета зводиться, з одного боку, до одержання прибутку в результаті підприємницької діяльності, а з іншого – до найефективнішого використання факторів виробництва та намагання реалізувати творчі можливості людини. Детальніше сутність підприємництва розкрито через його основні функції, зокрема: творчу,

ресурсну та організаційну. Творча функція передбачає виникнення та реалізацію нових ідей, здійснення техніко-економічних, наукових розробок, проектів, пов'язаних з господарським ризиком, використанням ініціативи. Ресурсна функція підприємництва полягає у найбільш ефективному застосуванні досягнень науки, техніки, організації виробництва та використанні матеріальних, трудових, фінансових й інформаційних ресурсів. Організаційна функція спрямована на поєднання ефективного виробництва і збуту, реклами, маркетингу та здійснення контролю за виконанням цих процесів у підприємствах агропромислового бізнесу.

Встановлено, що підприємництво, як явище господарського життя завжди розвивається у певному соціально-економічному та історичному середовищі, що обумовлює об'єктивну необхідність створення передумов, зокрема – економічних, політичних та юридичних.

Економічні передумови підприємництва в складових агропромислового бізнесу полягають у тому, щоб у суспільстві функціонували багатосуб'єктні (приватні, колективні, державні, кооперативні) власники, які зможуть сприяти свободі підприємницької діяльності, приймати ефективні рішення щодо раціонального використання майна, продукції, прибутків. Політичні передумови підприємництва передбачають створення для підприємств сприятливого політичного клімату для підприємництва. Це можна здійснити на основі розробки і проведення стабільної політики у країні. Вона має надавати всім суб'єктам господарювання гарантії щодо збереження їхньої власності. Владні структури повинні захищати всі види власності, у тому числі інтелектуальної (винаходи, новаторство, нові методи організації), а також створювати сприятливий підприємницький клімат, проводячи відповідну податкову, кредитну, митну та іншу політику. Юридичні передумови підприємництва базуються на законодавстві й нормативних актах, розроблених у країні. Останні мають створити для всіх підприємств у ринкових відносинах однакові умови, тобто надати однакові права і повну свободу, та не допускати втручання органів державного управління у господарську діяльність будь-якого суб'єкта, за винятком законодавчо обумовлених випадків.

Аграрні підприємства (II сфера АПК) тісно співпрацюють з промисловими підприємствами, які виробляють матеріально-технічні засоби виробництва, мінеральні добрива, енергетичні ресурси (I сфера АПК) і з підприємствами (III сфера АПК) та промисловими підприємствами, що обслуговують виробничу і ринкову інфраструктуру. На підставі цього доведено, що в Україні у ринковому середовищі функціонують не аграрні, а агропромислові відносини, що зумовило об'єктивну необхідність змінити назву «агробізнес» на новий термін «агропромисловий бізнес».

Обґрунтовано авторське трактування поняття «агропромисловий бізнес – це економічна категорія, яка об'єднує сукупність економічних відносин між складовими АПК, споживачами та державно-ринковими інституціями щодо раціонального використання земельних, матеріально-технічних, трудових, інформаційних і природних ресурсів на основі запровадження інноваційних

техніко-технологічних засобів, цифрової економіки з метою сталого й конкурентоспроможного розвитку економіки агропромислового бізнесу».

Досліджено, що інновація є рушієм соціально-економічного прогресу та слугує втіленням новітніх підходів у теорії і практиці господарювання, забезпечуючи економію ресурсів, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності агропромислового бізнесу. Інновації у будь-якій галузі АПК продукують щось нове, пов'язане з якісними змінами в економічному процесі і спрямоване на динамічний шлях ефективного розвитку галузі, підприємства й агропромислового бізнесу загалом. Результатом впровадження інновацій, як показує практика, має стати забезпечення економічного (зменшення виробничих витрат) і соціального ефектів (поліпшення стандартів життя людей).

Під поняттям «інноваційний розвиток агропромислового бізнесу» запропоновано розуміти запровадження новітніх техніко-технологічних засобів, результатів селекційно-плеїнної роботи, генної інженерії, ресурсощадних технологій, цифровізації виробництва і переробки сировини, зберігання, логістики та збуту агропромислової продукції, використання відновлюваних джерел енергії, що дасть можливість домогтися сталого ефективного і конкурентоспроможного ведення агропромислового бізнесу.

Важливе значення для розвитку інноваційної економіки АПК мають технологічні уклади. З'ясовано, що в країнах світу виділено сім технологічних укладів розвитку економіки, зокрема: I – 1770–1830 рр.; II – 1830–1880 рр.; III – 1880–1930 рр.; IV – 1930–1970 рр.; V – 1970–2010 рр.; VI – 2010–2040 рр.; VII – 2040–2060 рр. У розвинених країнах (США, Німеччина, Великобританія, Японія, Китай та інших) переважають технології п'ятого укладу і формуються технології шостого укладу.

З'ясовано, що в Україні підприємства промисловості, в тому числі агропромислового бізнесу, характеризуються переважно технологіями третього і четвертого укладу, їх частка у промисловому виробництві становить 96%. З метою виходу України з кризового стану необхідно активно використовувати наявні можливості третього і четвертого технологічних укладів та одночасно інтенсивно розвивати високотехнологічні галузі п'ятого і шостого технологічних укладів.

У другому розділі «Методологічні підходи до організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища» досліджено інноваційну парадигму в економіці підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища; уточнено класифікацію інновацій; окреслено етапи та особливості інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу; обґрунтовано методологічні та методичні засади ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкуренції.

Встановлено, що інноваційна парадигма в економіці підприємств агропромислового бізнесу має розкривати такі теоретичні аспекти: дослідження конкурентного середовища ринку; аналіз конкуренції за етапами становлення; складання стратегій конкурентних переваг; порядок вибору конкурентних стратегій; використання моделі п'яти сил впливу на стратегію розвитку конкуренції; ресурсозбереження в складових АПК; оцінювання інноваційних проєктів; прогнозування ефективних параметрів виробництва продукції за допомогою ЕОМ; використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у підприємствах агропромислового бізнесу та ін.

З'ясовано, що конкуренція – це економічна категорія, яка обумовлює суперницьку діяльність виробників в ринковому середовищі з метою досягнення найбільших прибутків, інших вигод, задоволення потреб споживачів шляхом використання власних і зовнішніх можливостей та усунення наявних ризиків.

Аргументовано, що актуальним аспектом інноваційної парадигми є запровадження процесів ресурсозбереження в складових АПК, використання відновлюваних джерел енергії, прогнозування ефективних параметрів виробництва біодизеля з ріпаку з використанням ЕОМ, застосування ІКТ на агропромислових підприємствах України. Використання можливостей сучасних ІКТ дасть змогу створювати інформацію і знання, користуватися й обмінюватися ними, виробляти продукцію та надавати послуги, сприяючи сталому розвитку країни. Використання ІКТ у становленні ринкового середовища є важливим методом ефективного управління агропромисловим бізнесом.

Встановлено, що сучасне сільське господарство світу в результаті еволюційного розвитку технологій перебуває на етапі 4.0 («Сільське господарство 4.0») і є орієнтованим на використання екологічно чистих природних ресурсів (сонце, морська вода), передових інноваційних технологій розумного, точного землеробства, зокрема генетичної модифікації, нанобіотехнологій, позаґрунтового вирощування рослин та вертикального землеробства (на основі гідро-, аква- й аеропоніки), а також складних технологічних систем супутникової навігації, роботів, безпілотних літальних апаратів / дронів, 3D-друку продуктів харчування, Інтернету речей, блокчейну та ін. Ці глобальні технології дають змогу аграрним підприємствам бути більш прибутковими, ефективними, безпечними й екологічно чистими та спрямованими на: підвищення ефективності управління сільськогосподарським виробництвом, зниження ризиків і обмеження вразливості через зовнішні впливи (від поломки технічних засобів до негод, посухи, хвороб); формування сільськогосподарських екосистем, що містять інтегровані мережі, які об'єднують цифрові дані, отримані в режимі реального часу як із внутрішніх джерел (показання фермерських датчиків), так зі зовнішніх джерел, наданих іншими учасниками екосистеми, для прийняття ефективних управлінських рішень щодо ведення агропромислового бізнесу.

Прогнозний, наступний етап еволюції «сільське господарство 5.0» буде базуватися на всебічній цифровізації та роботизації агропродовольчого виробництва.

Окреслено і вдосконалено класифікацію інновацій для розвитку агропромислового бізнесу, що має теоретико-методологічне значення як інструмент дослідження генезису інновацій та практичне значення для конкретизації перспективи інноваційного розвитку об'єктів у підприємствах агропромислового бізнесу. Виокремлено такі види *інновацій*: *селекційно-генетичні*, які характеризуються довгостроковістю виконання з достатньо великими ризиками (генна і клітинна інженерія, молекулярна вірусологія, прикладні дослідження з розширення генофондів рослин і тварин та їхнього використання у селекційній роботі); *виробничо-технологічні*, які знайшли своє практичне використання у виробництві нових видів агропромислової продукції; *організаційно-управлінські*, що включають нововведення у системах маркетингу, менеджменту, логістики, мотивації праці; *економічні та соціоекологічні*, які включають нововведення в економічно-соціальних відносинах, регулюванні виробництва та ринку, підтримки екологічного середовища.

Методологію дослідження ефективності інноваційного розвитку агропромислового бізнесу розроблено з урахуванням загальних закономірностей і принципів розвитку його складових в конкурентному середовищі на основі таких теоретичних положень: агропромисловий бізнес – це цілісна система, структура якої складається з елементів, які функціонують за допомогою різних типів зв'язків; агропромисловий бізнес як цілісна система функціонує під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ; внутрішнє середовище здійснює вплив на функціонально-галузеву структуру, рівень ефективності розвитку та організацію системи агропромислового бізнесу; зовнішнє середовище впливає на інтеграційні зв'язки цієї системи із системою інших агропромислових підприємств країни та має створити умови для ефективного функціонування складових агропромислового бізнесу; система чинників внутрішнього й зовнішнього середовищ покликана створити умови для функціонування складових та агропромислового бізнесу загалом; збалансованість розвитку всіх елементів структури системи АПК мають забезпечити ефективність функціонування агропромислового бізнесу в інтеграційних процесах підприємств.

Запропоновано комплексну методику оцінювання ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу (рис. 1). З рисунка видно, що рекомендована комплексна методика ґрунтується на: оцінці ефективності агропромислового бізнесу та конкурентоспроможності в галузях і підприємствах; оцінці ефективності та прогнозування інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу і включає оцінювання різних видів ефективності (економічна, технологічна, соціальна, екологічна, інтелектуальна).

Методи оцінювання ефективності агропромислового бізнесу та конкурентоспроможності в галузях і підприємствах: монографічний, розрахунково-конструктивний, порівняльного аналізу, економіко-статистичний, абстрактно-логічний, картографічний.
 Методи ефективності та прогнозування інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу: стратегічне планування (SWOT -аналіз), оцінка ефективності інновацій, фінансовий аналіз, економіко-математичне моделювання, аналіз ризику.

Ефективність інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу та показники визначення

Економічна	Ресурсна (технологічна)	Соціальна	Екологічна	Інтелектуальна
-частка у структурі товарної продукції, - дохід (виручка від реалізації) -прибуток; -фондовіддача; -собівартість; -матеріаломісткість; -рентабельність; -коефіцієнт дохідності; -продуктивність праці; -рентабельність інвестицій на інновації, -термін окупності, -приведена вартість грошових надходжень, -чиста теперішня вартість проекту, -прибутковість інвестицій дисконтна, -термін окупності дисконтний, -внутрішня ставка прибутковості, -модифікована внутрішня ставка прибутковості	-рівень використання виробничих потужностей; - вартість валової, товарної продукції на 1 працівника і на 1 м ² площі; -індекс економії сировини і матеріальних ресурсів; -урожайність; -продуктивність тварин, - якість продукції; -економія величини витрат; -коефіцієнт енергетичної ефективності та енергомісткості продукції	-рівень задоволення потреб працівників; -рівень заробітної плати; -поліпшення умов праці; -зростання якості життя і поліпшення навколишнього середовища; -приріст робочих місць (кваліфікованих) за рахунок впровадження інноваційного проєкту	-питома частка утилізації маси відходів; -приріст величини витрат на зниження відходів виробництва -зменшення викидів вуглекислого газу в атмосферу; -приріст величини зборів на забруднення атмосферного повітря;	-кількість винаходів, патентів, товарних знаків; -приріст величини науково-технічних знань персоналу; -приріст вартості інтелектуальної власності

Рис. 1. Схема комплексної методики оцінювання видів ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу

Такий підхід дає можливість здійснити повне оцінювання діяльності складових агропромислового бізнесу та прийняти на перспективу необхідні управлінські рішення.

У третьому розділі «Аналіз ефективності інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкуренції» проаналізовано рівень інноваційного розвитку агропромислового бізнесу в галузях рослинництва, тваринництва та підприємствах харчової промисловості України.

Доведено, що економічна ефективність виробництва продукції рослинництва тісно пов'язана із рівнем забезпечення матеріально-технічними ресурсами, технологічними засобами та розміром підприємства за сільськогосподарськими угіддями. Саме забезпечення виробничої потреби підприємства в основних засобах виробництва здійснює найголовніший вплив на виконання комплексу робіт, пов'язаних із сівбою культур, їх вирощуванням, збиранням врожаю у встановлені терміни, зменшення втрат вже готової продукції та її збуту. У підприємствах України виявлено негативну тенденцію, а саме суттєве зменшення рівня забезпечення аграрною технікою і енергетичними потужностями. З'ясовано, що в аграрних підприємствах країни в 2018 р. працювало 126,1 тис. тракторів, 27,1 тис. зернозбиральних комбайнів, 1,4 тис. кукурудзозбиральних комбайнів, що менше порівняно із 1991 р. відповідно у 3,8; 3,9 і 10,9 разу. Таке зменшення тракторів і комбайнів обумовило збільшення навантаження обробітку ґрунту на одну машину та затягування термінів виконання робіт. Встановлено, що в 1991 р. сільськогосподарські підприємства України збирали врожай зернових і зернобобових культур за два тижні, нині – за 32–55 днів. В результаті, через брак збиральної техніки підприємства країни втрачають щорічно 6–6,5 млн. т зерна, що майже 10% від вирощеного врожаю. Порівняно найвищий рівень забезпеченості техніко-технологічними засобами мають великі агропромислові підприємства (агрохолдинги, українсько-іноземні підприємства та інтеграційні формування). Найгірше забезпечені малі й середні фермерські господарства.

Встановлено, що значний вплив на інноваційний розвиток економіки здійснює розмір аграрних підприємств за площею сільськогосподарських угідь. Розмір підприємств за площею угідь в Україні має значну строкатість. В 2017 р. з наявних 40,7 тис. підприємств в Україні функціонували: 63,4% – дуже дрібні суб'єкти з площею угідь до 50 га; 18,1% – дрібні – 50,1 до 500 га; 15,3% – середні – 500,1 – 3000 га; 2,8% – великі – 3000,1 – 10000 га, 0,4% – дуже великі підприємства – 10000 га і більше. Виявлено тенденцію до укрупнення підприємств і скорочення дрібних господарств. Саме великі й надвеликі підприємства використовують інноваційні, ресурсозберігаючі технології в галузях рослинництва і тваринництва і на цій основі домоглися порівняно високих економічних результатів.

Досліджено, що галузі тваринництва, особливо молочного, м'ясного скотарства і свинарства у більшості підприємств України за останні 10 років перебували у важкому кризовому стані. Поголів'я корів у підприємствах країни упродовж 1990–2018 рр. зменшилося у 13,2 разу, що зумовило: зменшення виробництва молока – сировини для підприємств молочної промисловості і випуск готової молочної продукції; скорочення робочих місць

та знищення молочних ферм у більшості підприємств; зменшення виробництва органічних добрив, доходів, прибутків, що негативно вплинуло на розвиток економіки агропромислового комплексу.

У важкій економічній кризі в підприємствах перебуває м'ясне скотарство, яке розвивається за залишковим принципом, а тому щорічно залишається збитковим. На низькому рівні функціонує свинарство, яке в більшості підприємств України є збитковим. Зменшення поголів'я тварин та низький рівень їх продуктивності гальмує розвиток економіки тваринництва.

Харчова промисловість України на початок 2018 р. включала понад 40 підгалузей, а промислове виробництво продуктів харчування здійснювали біля 5500 підприємств. Дана галузь забезпечує внутрішній споживчий ринок якісними продуктами харчування майже на 90%. При цьому галузь відіграє надзвичайно важливу роль у зовнішній торгівлі країни, формуючи більше 50% зовнішньоторговельного обороту продукції АПК України.

Дослідженнями виявлено позитивну динаміку реалізації інноваційної продукції у підприємствах харчової промисловості країни за 2014–2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у підприємствах харчової промисловості України за 2010–2018 рр.

Показники	Роки				
	2010	2012	2014	2017	2018
Реалізовано інноваційної продукції (товарів, послуг), всього, млн. грн.	4660,9	4614,3	6293,9	4711,9	6292,4
Частка реалізованої інноваційної продукції до обсягу реалізації промисловими підприємствами, %	3,2	2,5	8,8	0,9	1,0
Реалізовано інноваційної продукції, нової для ринку, млн. грн.	866,0	1566,2	818,3	436,3	2253,1
Частка реалізованої інноваційної продукції, нової для ринку, до загального обсягу реалізації інноваційної продукції, %	18,6	33,9	13,0	9,3	35,8
Реалізовано інноваційної продукції, нової для підприємства, млн. грн.	3794,8	3048,1	5475,6	4275,6	4039,3
Частка реалізованої інноваційної продукції, нової для підприємства, до загального обсягу реалізації інноваційної продукції, %	81,4	66,1	13,0	90,7	64,2

На основі SWOT аналізу встановлено, що найважливішою проблемою у діяльності підприємств аграрного сектору і харчової промисловості України є відсутність інвестицій для запровадження інноваційних технічно-технологічних процесів щодо виробництва, зберігання і збуту харчової продукції.

У четвертому розділі «Організаційно-економічне забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу на основі використання відновлюваних джерел енергії» з'ясовано, що ресурсозбереження є фактором інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу; проведено оцінку економічної ефективності проектів із використання сонячної енергії на підприємствах агропромислового бізнесу України; досліджено організаційно-економічні аспекти використання

біологічних джерел енергії, води і вітру в підприємствах України; узагальнено зарубіжний досвід використання відновлюваних джерел енергії, можливість його імплементації в Україні та проведено оптимізацію ефективних параметрів виробництва насіння ріпаку та його переробки на біодизель на заводах потужністю 5,0; 10,0; 20,0 і 100,0 тис. т в рік.

Встановлено, що ресурсозбереження в АПК – це науково-обґрунтоване витрачання й економія природних, технологічних, енергетичних, матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів.

Новітня парадигма ресурсозбереження в агропромисловому бізнесі обумовлює здійснення оптимального поєднання біологічних і науково-обґрунтованих інноваційних технологій ведення землеробства, тваринництва, виробництва продуктів харчування, на основі чого виділено два основних напрями ресурсозбереження:

1) запровадження на агропромислових підприємствах новітніх, ресурсозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської сировини для харчової промисловості, організація безвідходного виробництва, збільшення виходу кінцевої продукції на одиницю сировини та поліпшення якісних параметрів харчової продукції;

2) активізація використання відновлюваних джерел енергії на підприємствах агропромислового виробництва, що дасть змогу суттєво зменшити собівартість продукції і на цій основі домогтися підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності агропромислового бізнесу.

Виявлено значну диференціацію технічно-досяжного потенціалу сонячної енергії на підприємствах України, що має вагомое науково-практичне значення для підготовки проєктів щодо раціонального розміщення сонячних станцій та ефективнішого використання інвестицій на їх будівництво.

Детальні дослідження проблеми використання сонячної енергії за чинними проєктами здійснено на прикладі підприємства ПрАТ «Добра Вода», яке здійснює видобування, обробку та реалізацію питної води. З метою енергозбереження і можливого отримання додаткового прибутку за продану електроенергію відповідно до «зеленого» тарифу для ПрАТ «Добра Вода» проведено оцінку проєктів різної потужності (585 кВт, 700 кВт, 850 кВт і 1 МВт). Найкращі результативні показники ефективності досягнуто за інноваційним проєктом потужністю 1 МВт з використання сонячної енергії у динаміці за 25 років з урахуванням методу дисконтування (табл. 2). З таблиці видно, що прибутковим є проєкт 1 МВт з використання сонячної енергії, а решта – збиткові.

Результати економічної ефективності найкращого аналізованого проєкту потужністю 1 МВт використання сонячної енергії в умовах різного рівня інсоляції для підприємств агропромислового бізнесу наведено у табл. 3.

Досліджено, що з першої до четвертої групи підприємств суттєво поліпшуються головні економічні показники: чиста теперішня вартість проєкту може зрости з 1883,2 тис. грн. (перша група інсоляції) до 52504,6 тис. грн. (четверта група); термін окупності дисконтний можна зменшити з 23,62 року

до 9,49 року, коефіцієнт прибутковості інвестицій (дисконтний) – збільшити з 1,06 – до 2,64, а внутрішню ставку прибутковості – підвищити з 5,1% до 21,1%.

Таблиця 2

Ефективність інноваційних проєктів з використання сонячної енергії у ПрАТ «Добра Вода»

Показники	Проєкти потужністю			
	585 кВт	700 кВт	850 кВт	1 МВт
Обсяг виробництва продукції за реалістичним сценарієм, тис. пл.	5285,1	5285,1	5285,1	5285,1
Чисті надходження (грошовий потік) за проєктом всього, тис. грн.	27515,0	34569,7	44335,8	54215,8
Вартість проєкту, тис. грн.	19693,8	22674,1	27665,1	32109,8
Ефект (вигода) від реалізації проєкту, тис. грн.	7821,2	11895,6	16670,7	22106,0
Середньорічна рентабельність інвестицій, %	5,59	6,10	6,41	6,75
Термін окупності, років	17,89	16,40	15,59	14,80
Ставка дисконту, %	4,50	4,50	4,50	4,50
Зведені чисті надходження (грошовий потік), тис. грн.	16624,9	21170,6	27537,6	33993,0
Чиста теперішня вартість проєкту, тис. грн.	-3068,9	-1503,6	-127,5	1883,2
Термін окупності (дисконтний), років	29,61	26,78	25,12	23,62
Коефіцієнт прибутковості інвестицій (дисконтний)	0,84	0,93	0,99	1,06
Внутрішня ставка прибутковості (ВСП), %	2,80	3,80	4,40	5,10

На основі наведених результатів ефективності інноваційних проєктів з використання сонячної енергії встановлено, що владним структурам доцільно надавати диференційовану підтримку і сприяння споживачам сонячної енергії шляхом: надання пільгових кредитів із мінімальною кредитною ставкою (2,0–3,0%), особливо для підприємств, що знаходяться в умовах першої та другої груп сонячної інсоляції; пом'якшення умов та вимог оподаткування на період освоєння проєктів з відновлювальних джерел енергії.

З'ясовано, що важливим напрямом збільшення обсягу відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в Україні є нарощування потужностей вітрової енергетики та гідроелектроенергії на гідроелектростанціях. Вітроенергетика України, як свідчать дані Міжнародного агентства з відновлюваної енергетики (IRENA), може забезпечити потужність вітрової енергії – 16–24 ГВт, яка еквівалентна 10,5 млн. т н. е. в рік, що дозволяє заощаджувати близько 13 млрд. м³ природного газу в рік.

З метою отримання теплової та електричної енергії для господарських і житлових об'єктів, утилізації відходів та поліпшення умов навколишнього середовища у багатьох країнах світу проводиться будівництво систем збору й утилізації біогазу на полігонах твердих побутових відходів (ТПВ). Так, у США з метою отримання теплової та електричної енергії для господарських і житлових об'єктів використовується понад 150 великих полігонів. Кількість біогазових установок у цій країні дорівнює близько 244 од., які виробляють біогазу 4,3 млрд. м³/рік.

Ефективність інноваційного проєкту з використання сонячної енергії потужністю 1 МВт в умовах різного рівня сонячної інсоляції України

Показники	Групи підприємств в умовах різного рівня технічнодосяжного потенціалу енергії сонця, млрд. кВт·год./рік			
	I – до 1,00	II – 1,01–1,50	III – 1,51–2,00	IV – 2,01 і більше
Середній рівень технічнодосяжного потенціалу енергії сонця, млрд. кВт·год./рік	(0,956)	(1,290)	(1,520)	(2,01)
Виробіток електроенергії на рік, кВт · год.	956500	1290000,0	1520000,0	2010000,0
Потрібно закупити електроенергії у осінньо-зимові місяці за рік, кВт · год.	119071	77750,3	59322,0	21003,99
Продаж надлишків електроенергії на рік (за «зеленим» тарифом), кВт · год.	362827	655006,4	866578,0	1318260,0
Чисті надходження (грошовий потік) за проєктом всього, тис. грн.	54215,8	78148,8	94975,7	130933,6
Вартість проєкту, тис. грн.	32109,8	32109,8	32109,8	32109,8
Ефект (вигода) від реалізації проєкту, тис. грн.	22106,0	46038,9	62865,9	98823,8
Середньорічна рентабельність інвестицій, %	6,8	9,7	11,8	16,3
Термін окупності, років	14,8	10,3	8,5	6,1
Ставка дисконту, %	4,5	4,5	4,5	4,5
Зведені чисті надходження (грошовий потік), тис. грн.	33993,0	49744,4	60856,6	84614,4
Чиста теперішня вартість проєкту, тис. грн.	1883,2	17634,60	28746,73	52504,6
Термін окупності (дисконтний), років	23,6	16,14	13,19	9,5
Коефіцієнт прибутковості інвестицій (дисконтний)	1,1	1,55	1,895	2,6
Внутрішня ставка прибутковості (ВСП), %	5,1	10,20	13,70	21,1

У Німеччині діє близько 4 тис. біогазових установок (це половина установок, які працюють у світі). Щороку 280 заводів виробляють біогаз в обсязі 3,7 млн. т. За прогнозами фахівців, до 2020 р. у Німеччині буде функціонувати 20 тис. біогазових установок.

Найбільшу питому вагу серед відновлювальних джерел енергії має сировина з біомаси і відходів у підприємствах країн ЄС. Там енергія з біомаси та відходів у структурі відновлюваних джерел енергії становила 64% у 2014 р. Найбільшу частку енергії з біомаси та відходів має Естонія (93,8%) і Литва (92,1%), а найменшу – Кіпр (31,7%), Хорватія (37,1%) та Іспанія (38,2%). Висока частка енергії з біомаси і відходів у підприємствах країн ЄС дала їм можливість впорядкувати сміттєзвалища, ТПВ, поліпшити умови природокористування та довкілля й отримати економічний і соціальний ефекти.

На основі досвіду підприємств країн ЄС-28, встановлено, що в Україні, яка має потужний біологічний потенціал, досить актуальним напрямом має стати прискорення розвитку біоенергетики. Саме активізація розвитку біоенергетики дасть можливість підприємствам агропромислового бізнесу,

державі загалом виконати такі актуальні завдання: збільшити обсяг ВДЕ і на цій основі здійснити заміщення газу й зменшення імпортозалежності нафти; знизити собівартість продукції, що сприятиме поліпшенню її ефективності й конкурентоспроможності; здійснювати очищення навколишнього середовища; збільшити кількість робочих місць та поліпшувати соціально-економічні умови життя населення.

Необхідно вказати, що різкий розвиток ВДЕ у країнах ЄС відбувся впродовж 2010–2015 рр. на основі створення нових джерел фінансування проєктів, зокрема це кооперативи (енергетичні, фінансові). Саме такі кооперативи агропромислових підприємств здійснювали інвестування проєктів з ВДЕ (вітрові, сонячні, біоенергетичні та ін.).

Виявлено, що зарубіжний досвід з будівництва систем збору та утилізації біогазу на полігонах ТПВ, організації створення енергетичних і фінансових кооперативів для інвестування проєктів, насамперед біогазових установок на великих полігонах з утилізації ТПВ, для України є дуже цінним та може використовуватися з деякими регулятивними поправками.

Важливе місце у структурі видів ВДЕ має зайняти біоенергетика – підгалузь енергетики, яка базується на використанні біопалива, що виробляється з біомаси.

Встановлено, що розвиток підгалузі біопалива має важливе значення як для заміщення й економії вуглеводнів, так і для очищення та впорядкування навколишнього середовища агропромислових підприємств, поліпшення стану екології, а використання відходів від виробництва біодизеля, особливо макухи, що є високоякісним і поживним кормом для тварин, що дасть можливість для ефективного розширеного розвитку тваринництва, як це роблять в країнах ЄС.

Доведено, що низька урожайність ріпаку 20–30 ц/га та відстала технологія видавлення олії з 1 т ріпаку (32%), неякісна очистка біодизелю від домішок, що негативно впливають на роботу двигуна – стали головною причиною призупинення виробництва біодизеля в Україні протягом останніх років. В зв'язку з цим аграрним підприємствам стало вигідніше продавати насіння ріпаку на експорт у країни Європи.

Виходячи з актуальності проблеми виробництва біодизеля, дослідження поглиблено в напрямі проведення оптимізації основних економічних параметрів з виробництва ріпаку та його переробки на заводах різної потужності в умовах порівняно з високим рівнем інтенсивності господарювання підприємства ТзОВ «Бучачагрохлібпром». Результати оптимізації параметрів економічної ефективності виробництва біодизеля з ріпаку на заводах різної потужності представлено в табл.4.

Порівняно найкращі економічні параметри з виробництва біодизеля мають заводи потужністю 20,0–100,0 тис. т в рік. В них отримано порівняно найменшу повну собівартість 1 т біодизеля та найбільшу рентабельність виробництва палива. Встановлено, що перевага найбільшого заводу (100,0 тис. т) полягає в тому, що під час його діяльності досягається найвища продуктивність на виробництві біодизеля та, що дуже важливо, найбільша кількість макухи (90,2 тис. т), що у 5 разів більше порівняно із потужністю

Таблиця 4.

Результати оптимізації параметрів економічної ефективності виробництва біодизеля з ріпаку на заводах різної потужності в умовах ТзОВ «Бучачагрохлібпром» Бучацького району Тернопільської області

Показники	Потужність заводів з переробки ріпаку в рік, т											
	5000			10000			20000			100000		
	Частка в структурі ріллі, (%) і зібрана площа ріпаку, (га)											
	10 % - 2500 га			15 % - 3750 га			20 % - 5000 га			30 % - 7500 га		
	Урожайність насіння ріпаку, т/га											
	3,5	4,5	5,5	3,5	4,5	5,5	3,5	4,5	5,5	3,5	4,5	5,5
Зібрана площа ріпаку, га	1250	2875	2980	1250	2875	5547	1250	2875	7379	1250	2875	7375
Вироблено ріпаку, т	8750	11250	13750	13125	16875	20625	17500	22500	27500	26250	33750	41250
Потреба ріпаку, т	14435	14435	14435	26650	26650	26650	40988	40988	40988	204938	204938	204938
Повна собівартість 1 т біодизеля, грн	29975	27321	23393	29144	27138	24918	24818	23465	21948	26635	26230	25740
Прибуток на 1 т біодизеля, грн	1025	3679	7607	1856	3862	6082	6182	7535	9052	4365	4770	5260
Рентабельність біодизеля, %	3,4	13,5	32,5	6,3	14,3	24,4	24,9	32,1	41,2	16,4	18,2	20,4
Вартість заводу, тис. грн	44921	44921	44921	80858	80858	80858	145728	145728	145728	627734	627734	627734
Окупність заводу прибутком біодизеля, років	8,8	2,4	1,2	4,4	2,1	1,3	1,2	0,97	0,8	1,44	1,32	1,2
Продано макухи, т	7073	7073	7073	12259	12259	12259	18035	18035	18035	90173	90173	90173
Дохід від макухи, тис. грн	26877	26877	26877	46584	46584	46584	63122	63122	63122	315606	315606	315606
Сукупний прибуток на 1 т біодизеля, грн	6400	9054	12982	6514	8526	10740	9338	10961	12208	7521	7926	8446
Рентабельність ріпаківництва, %	21,4	33,1	55,5	22,4	31,4	43,1	37,6	45,6	55,6	28,2	30,2	32,9
Термін окупності від ріпаківництва, років	1,4	1,0	0,7	0,95	0,95	0,75	0,78	0,66	0,6	0,83	0,8	0,74
Прибуток від рослинництва на 1 га ріллі, тис. грн	68161	68651	69524	69074	69563	71134	72619	73108	75037	94099	94589	96518

20,0 тис. т в рік. По-перше, така кількість макухи є високопоживним і найкращим кормом для тваринництва, що сприятиме його розвитку, а, по-друге, дає можливість замінити зернові культури та використати їх на продовольчі цілі. Термін окупності заводів потужністю від 10,0 до 100,0 тис. т в рік прибутком, отриманим від реалізації біодизеля скорочується до 2,1–0,8 року, що свідчить про високий рівень ефективності такого бізнесу.

У п'ятому розділі «Удосконалення організаційно-економічних засад активізації інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу» досліджено напрями удосконалення державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу; запропоновано концепцію інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі; визначено концептуальні засади становлення ринкових інститутів як вектору активізації інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу.

Доведено, що державне регулювання, підтримка інноваційного розвитку в галузях АПК потребує удосконалення механізму активізації інновацій шляхом: створення державно-приватного партнерства з метою фінансування інноваційних розробок, трансферу технологій на законодавчому рівні; використання зарубіжного досвіду Нідерландів, Ізраїлю та ін. країн; удосконалення підготовки фахових спеціалістів і кадрів масових професій складових АПК.

Реалізація концепції точного землеробства вимагає створення адаптованої до певних умов системи підтримки ухвалення рішень із застосуванням приладів супутникової навігації, ГІС-засобу, даних дистанційного зондування, бортових комп'ютерів, робототехнічних пристроїв сільськогосподарського призначення, що містяться на сільськогосподарському агрегаті, й програмного забезпечення.

Встановлено, що головним напрямом підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності розвитку підприємств агропромислового бізнесу має бути запровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій на основі застосування методів цифрової економіки. З'ясовано, що цифрова економіка є головним пріоритетом для підприємств розвинутих країн світу: США, Японії, Китаю, Німеччини, Великобританії, Нідерландів та ін., тому розвиток цифрової економіки має стати пріоритетом також для підприємств України. Успішний досвід підприємств Естонії, Ірландії, Швеції й Ізраїлю підтверджує високу ефективність від комплексного впровадження цифрової економіки.

Розроблено концептуальну модель інноваційного розвитку галузей у підприємствах агропромислового бізнесу в умовах застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) (рис. 2). Досліджено, що цифровізація активно впливає на прискорення інноваційного розвитку агропромислового бізнесу за допомогою ІКТ щодо забезпечення й використання необхідних техніко-технологічних та інших ресурсів для виробництва, зберігання, реалізації й доставки продукції до споживача. Все це актуалізує проблему використання ІКТ у проведенні обліку, аналізу і контролю процесів виробництва, зберігання та збуту продукції агропромислових підприємств у конкурентному середовищі.

Рис. 2. Схеми концептуальної моделі інноваційного розвитку галузей підприємств агропромислового бізнесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Запропоновано системну модель прийняття управлінських рішень в процесі господарювання за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підприємствах агропромислового виробництва, що дає можливість активізувати роботу служб маркетингу, менеджменту і на цій основі підвищити ефективність агропромислового бізнесу в підприємствах.

Дослідженням встановлено, що основним гальмівним фактором застосування ІКТ є великий обсяг початкових капітальних інвестицій, тому не всі підприємства, особливо малі й середні, можуть вирішити цю проблему.

Доведено, що потужним фактором активної цифровізації в агропромисловому виробництві, насамперед, мають стати великі підприємства (агрохолдинги), що буде міцною базою для широкого використання цифровізації у середніх та дрібних підприємствах. Водночас владні структури повинні поліпшити державну підтримку та сприяння широкого застосування ІКТ, особливо у середньому і дрібному бізнесі вітчизняних агропромислових підприємств.

Встановлено, що для стійкого розвитку інноваційної діяльності в національній економіці України, у тому числі в агропромисловому бізнесі, як показує зарубіжний досвід Ізраїлю, Нідерландів та інших передових країн, модель управлінської концепції має формуватися шляхом організації «потрійної спіралі» інноваційного циклу, інституційною основою якої визначено органічну, партнерську взаємодію трьох суб'єктів процесу створення інновацій у вигляді спіралі: органів влади (центральна й місцева); бізнесових структур (підприємств); науково-дослідних установ (рис. 3).

Доведено, що концепція державного управління розвитком інноваційної діяльності складових агропромислового бізнесу має спрямовуватись на створення партнерства між державою, бізнесом і науково-дослідними установами. Основні функції владних структур полягають у підтримці та сприянні інноваційного розвитку агропромислового бізнесу з таких питань: надання підприємствам доступних кредитів (ставка від 2% до 5%) на придбання інноваційного техніко-технологічного обладнання і для інших потреб щодо розробки та впровадження інноваційних проєктів, надання податкових пільг (терміном від 3 до 5 років) під час впровадження проєкту і виробництва інноваційної продукції, забезпечення часткової компенсації (30–50%) вартості інноваційного конкретного проєкту з агропромислового бізнесу (в ЄС часткова компенсація становить близько 80%), часткове або повне страхування ризиків при розробці інновацій та реалізації інноваційного проєкту. Науково-дослідним установам у цій моделі відводиться центральна роль у забезпеченні ефективності всього інноваційного циклу розробки і впровадження інноваційної продукції за вибраним проєктом. Всі роботи з розробки та впровадження інновацій виконуються за принципами ринкової економіки на договірній основі. Підприємства (бізнесові структури) мають бути зацікавлені у впровадженні інноваційних розробок у галузях підприємства за вибраним проєктом. Адміністрація зобов'язується на партнерських засадах сприяти розробці й впровадженню інноваційного проєкту в конкретній галузі.

Рис. 3. Схема моделі управлінської концепції партнерської «потрійної спіралі» інноваційного розвитку складових агропромислового бізнесу

Такі інтеграційні об'єднання мають бути центрами в кожній області на базі кращих аграрних підприємств та навчально-наукових і науково-дослідних установ, в яких будуть вестись розробки над проєктами та впроваджуватись стартапи. На основі досвіду, який в Ізраїлі накопичив «Центр Волкані», визначено доцільність створення подібного об'єднання в Україні.

Вітчизняна наука має реагувати на попит, що існує в агропромисловому бізнесі, та працювати над такими прикладними дослідженнями, які в подальшому можуть бути імплементовані на фермі, на полі, у виробництві, переробці у підприємствах аграрної економіки та харчової промисловості.

В деяких підприємствах України реалізовано певні проєкти, але це відбувається точково і поки що безсистемно. Основна ідея та основний мотив програми Міністерства аграрної політики України щодо інновацій – це партнерство. Потрібно активно співпрацювати із зарубіжними партнерами, зокрема підприємствами Ізраїлю, Нідерландів, Фінляндії й інших країн.

На основі проведеного дослідження здійснено порівняльний аналіз фактичного стану економіки за 2016–2018 рр. (до впровадження інновацій) і прогнозування на 2024 р. (після впровадження інновацій), тобто впливу інновацій на економічну ефективність галузей аграрних підприємств (табл. 5).

В процесі порівняльного аналізу враховано позитивний вплив інновацій на: урожайність культур і продуктивність тварин, зменшення рівня собівартості продукції на основі використання ВДЕ, введення в експлуатацію трьох заводів потужністю 100 тис. т і трьох – 10 тис. т виробництва біодизеля в рік.

Таблиця 5.

Вплив використаних інновацій на економічну ефективність розвитку галузей сільського господарства підприємств Тернопільської області

Показники	Фактично за 2016–2018 рр.				Прогноз на 2024 р.			
	вироблено продукції, тис. т	Реалізовано продукції, тис. т	Ціна 2018 р.		вироблено продукції, тис.т	Реалізовано продукції, тис.т	Ціна 2018 р.	
			дохід – всього, тис. грн	Прибуток – всього, тис. грн			дохід – всього, тис. грн	Прибуток – всього, тис. грн
Зернові та зернобобові – всього	1913,4	1479,1	6473,5	1799,6	3684,2	2858,3	12576,4	5455,4
з них:								
пшениця	782,4	586,8	2691,1	748,2	1619,6	1231,2	5646,4	2371,5
ячмінь	265,6	199,2	959,1	266,6	525,9	394,4	1899,2	721,7
кукурудза на зерно	830,0	664,0	2663,3	740,4	1469,1	1175,3	4714,7	2215,9
гречка	7,8	7,0	40,8	11,3	16,5	14,9	86,8	29,5
горох	27,6	22,1	119,2	33,1	53,1	42,5	229,3	116,8
Технічні – всього	2143,0	1908,1	5704,5	1548,0	4282,3	4095,9	10353,4	6267,8
з них:								
цукровий буряк	1562,0	1550,1	1161,0	140,5	2889,7	2860,8	2142,7	515,7
соняшник	182,0	173,0	1413,2	402,8	342,0	325,0	2656,2	1354,7
соя	208	185	1697,8	553,5	457,6	411,8	3759,7	2143,1
ріпак	191,0	163,1	1432,5	451,2	592,1	503,3	4420,1	2254,3
Тваринництво – всього, у т. ч.:	89,7	83,9	1006,8	137,3	169,8	160,4	1947,4	492,2
молоко	72,8	67,5	469,0	59,1	140,5	132,1	1004,2	249,1
м'ясо великої рогатої худоби	3,9	3,9	121,5	-12,6	6,2	6,2	206,6	25,8
м'ясо свиней	13,0	12,5	416,3	90,8	23,1	22,1	736,6	217,3
Біодизель – всього	х	х	х	х	230	230	8000,0	3880,1
Макуха					202	202		
Разом по області	х	х	13184,8	3484,9	х	х	32944,2	16612,2

Встановлено, що дотримання цих рекомендацій дає можливість підприємствам збільшити дохід від реалізації продукції у 2024 р. в цінах 2018 р. за рахунок інновацій (без збільшення посівних площ і поголів'я тварин) до 32944,2 млн. грн. та прибуток – до 16612,2 млн. грн, що більше порівняно з фактичним рівнем за 2016–2018 рр. відповідно у 2,5 і 4,8 рази.

Доведено, що потрібно активізувати використання інновацій в підприємствах (агрохолдингах) агропромислового бізнесу, особливо будівництво заводів з виробництва теплової енергії, біодизеля, що дасть поштовх для збільшення робочих місць, розвитку агропромислового бізнесу, поліпшення економічного і соціального рівня життя населення України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й представлено нове вирішення науково-практичної проблеми, що полягає в обґрунтуванні та розробці організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища, що дозволяє зробити наступні висновки:

1. Підприємство, як основа агропромислового бізнесу, розкриває свою сутність через функції, серед яких: творча, ресурсна, організаційна, інноваційна, спрямовані на генерацію нових ідей, ефективне використання наявних ресурсів, контроль за діяльністю бізнесу та створення для всіх учасників ринкових відносин передумов (соціально-економічні, політичні, юридичні, психологічні), що дасть можливість поліпшити формування ринкового середовища і на цій основі здійснити розширене, ефективне відтворення економіки, підвищити конкурентоспроможність підприємств агропромислового бізнесу та економічний і соціальний рівень життя народу.

2. Організація тісної співпраці аграрних підприємств з підприємствами, що виробляють техніко-технологічні засоби виробництва та здійснюють промислову переробку сільськогосподарської продукції, є основою для зміни поняття «аграрний бізнес» на нове авторське трактування поняття – «агропромисловий бізнес», під яким слід розуміти економічну категорію, яка об'єднує сукупність економічних відносин між складовими АПК, споживачами та державно-ринковими інституціями щодо раціонального використання земельних, матеріально-технічних, трудових, інформаційних і природних ресурсів на основі запровадження інноваційних техніко-технологічних засобів, цифрової економіки з метою сталого й конкурентоспроможного розвитку економіки агропромислового бізнесу. Нове тлумачення має вагомим науково-практичним значенням, яке полягає у необхідності тісної партнерської співпраці аграрних підприємств з промисловими підприємствами, що обумовлює: у науковому напрямі – новий науковий підхід до прогнозування потреби і розподілу капітальних інвестицій для інноваційного розвитку всіх складових агропромислового бізнесу; у практичному – новий підхід до взаємозалежності та взаємоув'язки підприємств, які мають виготовляти техніко-технологічні засоби, придатні до вимог об'єктивних умов виробництва продукції рослинництва, тваринництва та переробки на підприємствах харчової промисловості. Дотримання всіма підприємствами взаємоузгодженої партнерської співпраці дає можливість досягти високих результатів економічної, соціальної та екологічної ефективності в агропромисловому бізнесі.

3. Інноваційний розвиток підприємств агропромислового бізнесу спрямований на динамічний шлях ефективного розвитку галузі, підприємства, агропромислового бізнесу загалом і, на цій основі, забезпечує економічний (зменшення виробничих витрат), соціальний (поліпшення стандартів життя людей) і екологічний ефекти (поліпшення довкілля). Під інноваційним розвитком агропромислового бізнесу необхідно розуміти запровадження новітніх техніко-технологічних засобів, результатів селекційно-племінної роботи, генної інженерії, ресурсощадних технологій, цифровізація виробництва і переробки сировини, зберігання, логістики і збуту агропромислової продукції, використання відновлюваних джерел енергії, що дасть можливість домогтися сталого ефективного та конкурентоспроможного ведення агропромислового бізнесу.

Сутність виокремлених технологічних укладів інноваційного розвитку економіки підприємств агропромислового бізнесу спрямована на створення взаємопов'язаної та взаємозумовленої стійкої економічної системи складових бізнесу з якісним наповненням інноваційно-технологічним розвитком, що забезпечує підприємствам конкурентні переваги, економічну, соціальну і екологічну ефективність тривалий період часу порівняно з аналогічними конкурентами. В агропромислових підприємствах розвинутих країн (США, Німеччина, Великобританія, Японія та ін.) переважають технології 5-го укладу і формуються технології 6-го укладу. Вітчизняні підприємства характеризуються технологіями 3-го і 4-го укладів, що свідчить про актуалізацію інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу.

4. Проведене обґрунтування методологічних підходів та запропонована комплексна методика оцінювання видів ефективності (економічної, технологічної, соціальної, екологічної, інтелектуальної) інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу сприяють комплексному дослідженню організаційно-економічних засад забезпечення інноваційного розвитку таких підприємств в умовах конкурентного середовища. Методика враховує загальні закономірності й принципи розвитку складових бізнесу в конкурентному середовищі на основі таких теоретичних положень: агропромисловий бізнес – це цілісна система, структура якої складається з елементів, що функціонують за допомогою різних типів зав'язків; агропромисловий бізнес як цілісна система функціонує під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ; внутрішнє середовище впливає на функціональну галузеву структуру, рівень ефективності розвитку та організацію системи підприємств агропромислового бізнесу, а зовнішнє – на інтеграційні зв'язки цієї системи із системами інших агропромислових підприємств; система факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ покликана створити певні умови для функціонування складових та агропромислового бізнесу загалом; збалансованість розвитку всіх елементів структури системи бізнесу мають забезпечити ефективне функціонування підприємств агропромислового бізнесу в умовах ринкового середовища.

5. Удосконалення організації системи ресурсозбереження доцільно спрямовувати на збалансоване витрачання сукупних витрат на всіх етапах виробництва продукції рослинництва і тваринництва, її переробки, раціональне використання й економію земельних, технологічних, енергетичних, матеріальних, трудових, фінансових, екологічних та інших ресурсів. Це дасть можливість збільшити обсяг доходу від реалізації продукції і прибутку та підвищити економічну, соціальну і екологічну ефективність підприємств агропромислового бізнесу.

6. Для проведення оцінки економічної ефективності проектів різної потужності з використання сонячної енергії підприємствами обґрунтовано методологічні підходи, методичні особливості, показники та проведено оцінку економічної ефективності проектів. Методологічні підходи враховують такі особливості: рівень потенціалу сонячної енергії протягом року; необхідність закупівлі від постачальників електроенергії для виробничої потреби підприємства в зимовий період; можливість продажу лишків сонячної енергії за «зеленим тарифом» у літній період; ефективність аналізованих проектів в підприємствах, розташованих в різних територіальних умовах країни. Показники економічної ефективності розраховані за 25 років експлуатації всіх проектів за сценаріями (песимістичний, реалістичний, оптимістичний), зокрема: ефект від реалізації проекту; зведені чисті надходження; чиста теперішня вартість проекту; термін окупності (дисконтний); коефіцієнт прибутковості інвестицій (дисконтний); внутрішня ставка прибутковості та ін. Порівняно найкращі результати має проект з використання сонячної енергії потужністю 1 МВт у підприємствах в різних територіальних умовах країни. Такі методологічні підходи мають вагоме значення, зокрема дозволяють: визначити достовірну ефективність проектів залежно від територіальних умов їх використання, зосередити розміщення будівництва сонячних електростанцій у підприємствах з найвищим рівнем технічнодосяжного потенціалу, раціонально використовувати кошти підприємств та державної підтримки сприянню будівництва й експлуатації сонячних електростанцій.

7. Продаж зерна ріпаку на експорт і відмова підприємств України від виробництва з нього біодизеля через його збитковість обумовила необхідність обґрунтування методичних підходів щодо здійснення оптимізації ефективних параметрів виробництва цього виду палива в умовах функціонування підприємств країни. Такі підходи повинні враховувати наступні показники: розмір підприємства за площею ріллі; рівень інтенсивності галузей рослинництва і тваринництва; структуру зернових та технічних культур; площу ріпаку і її частку в структурі ріллі; урожайність ріпаку; потужність заводів з виробництва біодизеля в рік; вартість заводів; рівень видавлення олії з ріпаку; вихід макухи із 1 т зерна ріпаку; сукупний прибуток від ріпаківництва; термін окупності заводів. Потужний вплив на економічну ефективність виробництва біодизеля здійснюють: зібрана площа ріпаку; урожайність зерна ріпаку; вміст жиру (олії) в ріпаку; рівень видавлення олії з насіння ріпаку.

Головними причинами відмови підприємств України виробляти біодизель є: низька урожайність насіння ріпаку; низький рівень технології видавлення олії з ріпаку; неякісна очистка біодизеля від домішок, які негативно впливають на роботу двигуна. Водночас, підприємствам Німеччини закупівля насіння ріпаку в підприємств України дає такі економічні вигоди: дешевий біодизель для виробничих потреб; додаткові високоякісні корми для тварин; додаткові робочі місця; поліпшення екології. Саме ці фактори мають стати потужною мотивацією виробництва біодизеля, насамперед, у великих підприємствах України.

8. Механізм використання підприємствами відновлюваних джерел енергії необхідно здійснювати шляхом пріоритетного використання тих видів енергії, які мають потужний технічнодосяжний потенціал сировини. Для кожного вітчизняного підприємства порівняно найбільший потенціал сировини має біоенергетика, яка працює:

– на твердих видах палива (відходи лісів, лісопосадок біля залізничних доріг, рослинництва, сміттєзвалища, багаторічні трави (міскантус, шавнат), швидкорослі

дерева (верба, тополя) - енергія використовується для обігріву приміщень соціальної інфраструктури та житлових приміщень;

– на рідких видах палива (біодизель з ріпаку, соняшнику та ін.) - енергія використовується для потреб автотранспорту;

– на біогазі (метан з відходів і побічної продукції АПК) - енергія використовується на виробничі потреби підприємства;

– гідроенергетика на малих ГЕС, міні- і мікро- ГЕС, потужність якої має стати міцною основою для підприємств;

– вітрова і сонячна енергетика використовується насамперед в тих підприємствах, що мають найбільший технічнодосяжний потенціал енергії.

Такий механізм використання відновлюваних джерел енергії дасть можливість підприємствам суттєво зменшити витрати на енергетичні викопні ресурси, збільшити додаткові робочі місця, доходи і прибуток, поліпшити екологію довкілля, впорядкувати сміттєзвалища та підвищити ефективність і конкурентоспроможність підприємств агропромислового бізнесу,

9. Удосконалений механізм формування ринкових інститутів має бути спрямований на активізацію інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу. Він дає можливість забезпечити інфраструктурний потенціал, організувати його у структурну сукупність установ і організацій, які мають здійснювати інформаційне, фінансове, кредитне, юридичне, трудове, логістично-складське обслуговування й забезпечити цивілізоване функціонування та підвищення ефективності управління ринком товарів і надання послуг в агропромисловому бізнесі.

10. Розроблена концептуальна модель інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу спрямована на активне використання відновлюваних джерел енергії, інформаційно-комунікаційних технологій, ресурсощадних технологій в складових агропромислового бізнесу, зокрема: в рослинництві – сучасні технології ресурсощадного обробітку ґрунту і точного землеробства, які передбачають мінімізацію техніко-технологічного впливу на ґрунт; в тваринництві – створення власної племінної бази високопродуктивного скотарства шляхом удосконалення організації селекційно-племінної роботи у напрямі використання та ротації (через 2–2,5 років) ліній плідників-поліпшувачів планових порід, запровадження інноваційної технології (Smart Farm) виробництва молока; в харчовій промисловості – виробництво високоякісної продукції з підвищеною цінністю та стійкістю у зберіганні, альтернативних джерел білка, гідро-, аква-, аеропоніка, інновації у консервації й продовженні терміну зберігання. Використання результатів дослідження дасть можливість мінімізувати ризики, пов'язані з наявністю людського фактора і впливом природнього середовища та суттєво підвищити економічну ефективність діяльності підприємств агропромислового бізнесу.

11. Вивчення передового досвіду підприємств країн ЄС-28 з використання теплової енергії дало можливість сформулювати механізм інноваційного розвитку в частині виробництва теплової енергії, спрямований на організацію виробництва теплової енергії із відходів лісів, лісопосадок, рослинництва, сміттєзвалищ та широкого будівництва біогазових установок для виробництва теплової енергії. Результати у підприємствах країн ЄС: суттєво зменшено обсяг використання викопних вуглеводнів, атомної енергетики, створено додаткові робочі місця, впорядковано сміттєзвалища, поліпшено екологію довкілля, підвищено економічну і соціальну ефективність та конкурентоспроможність підприємств

агропромислового бізнесу. Саме такий досвід підприємств країн ЄС доцільно імплементувати у практику українських підприємств агропромислового бізнесу.

12. Використання інноваційних техніко-технологічних й організаційно-управлінських процесів у галузях рослинництва і тваринництва дає можливість здійснити розширене інноваційне відтворення сільськогосподарського виробництва, особливо у молочно-м'ясному скотарстві, свинарстві, забезпечити додаткові робочі місця, суттєво збільшити обсяги доходу і прибутку від реалізації продукції, поліпшити економічну, соціальну й екологічну ефективності в підприємствах агропромислового бізнесу.

13. Удосконалення організації механізму державного регулювання й підтримки інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища повинно передбачати партнерську співпрацю шляхом створення інтеграційної кооперативної моделі – потрійної спіралі: органи влади; бізнесові структури (підприємства); науково-дослідні установи (виконавці інноваційних проєктів). Такі інтеграційні об'єднання доцільно створити на базі кращих (передових) підприємств і науково-дослідних установ, що дасть можливість активізувати інноваційний розвиток складових агропромислового бізнесу і на цій основі домогтися підвищення його ефективності та конкурентоспроможності.

14. Запропонована комплексна система організаційно-економічних і управлінських засад забезпечення техніко-технологічних інноваційних процесів виробництва сільськогосподарської і харчової продукції, її збуту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій дає можливість підприємствам порівняно з досягнутим рівнем суттєво підвищити економічну і соціальну ефективність функціонування агропромислового бізнесу. Вона забезпечить підвищення урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, зменшення собівартості продукції, збільшення додаткових робочих місць, обсягу виробництва і реалізації продукції, доходу й прибутку, що сприятиме розширеному відтворенню галузей АПК, підвищенню економічної і соціальної ефективності та конкурентоспроможності підприємств агропромислового бізнесу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Уніят Л. М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 586 с. (34,1 д. а.).

2. Пархомець М. К., Уніят Л. М., Соловей І. С. Підвищення конкурентоспроможності зернового господарства у сільськогосподарських підприємствах: монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. 232с. (13,49/4,49 д. а.; внесок автора: обґрунтовано систему ресурсозбереження в агропромисловому бізнесі).

3. Уніят Л. М., Пархомець М. К. Напрями активізації інвестиційного процесу в галузях АПК // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2007. № 2 (4). С. 188–196. (0,96/0,48 д. а.; внесок автора: уточнено напрями активізації інвестиційного процесу в АПК).

4. Уніят Л. М., Пархомець М. К. Обґрунтування параметрів ефективного розвитку підприємств аграрного сектора Тернопільської області // Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2007. Випуск 3. С. 112–123 (0,7/0,35 д. а.; внесок автора: конкретизовано параметри ефективного розвитку підприємств).

5. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К., Матвійчук М. З. Концепція формування механізму ціноутворення на аграрну продукцію // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал (ТІ АПВ УААН). 2007. № 3 (5). С. 226–232 (0,72/0,24 д. а.; внесок автора: проведено аналіз ціноутворення на продукцію рослинництва).

6. Пархоμεць М. К., Уніят Л. М., Іваськів Р. П. Ефективність ресурсощадної технології вирощування кукурудзи на зерно // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2008. № 1 (7). С. 90–94. (0,63/0,21 д. а.; внесок автора: уточнено вплив факторів при ресурсощадній технології).

7. Пархоμεць М. К., Уніят Л. М., Іваськів Р. П. Обґрунтування параметрів ефективного функціонування основних галузей рослинництва у Тернопільській області // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Економічні науки. 2009. № 15. С. 3–10 (1,02/0,34 д. а.; внесок автора: запропоновані параметри ефективності).

8. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Шляхи розвитку галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Економічні науки. 2009. № 26. С. 70–75 (0,6/0,3 д. а.; внесок автора: визначено ефективність розвитку тваринництва).

9. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Наукове забезпечення конкурентоспроможності галузі свинарства на товарних фермах України // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2011. № 1 [20]. С. 72–79 (0,84/0,42 д. а.; внесок автора: запропоновано методичні підходи визначення конкурентоспроможності).

10. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2011. № 2 [21]. С. 57–64 (0,84/0,42 д. а.; внесок автора: визначено вплив факторів на конкурентоспроможність).

11. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Активізація інвестиційної діяльності в АПК // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2012. № 9 [35]. С. 3–8 (0,66/0,33 д. а.; внесок автора: запропоновані аспекти активізації інвестиційної діяльності).

12. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Доходи та фактори їх збільшення у сільськогосподарських підприємствах регіону: теорія, методика, практика // Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал. 2013. № 9 [47]. С. 83–92 (1,08/0,54 д. а.; внесок автора: визначено вплив факторів на збільшення доходів).

13. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Доходи галузей тваринництва та шляхи їх збільшення у аграрних підприємствах регіону // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Науковий журнал. 2014. № 1. С. 49–61 (1,02/0,51 д. а.; внесок автора: з'ясовано вплив факторів на доходи у молочному скотарстві).

14. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Економічна ефективність розвитку молочного скотарства у аграрних підприємствах регіону // Сталий розвиток економіки. 2014. № 1 [23]. С. 62–72 (1,18/0,59 д. а.; внесок автора: конкретизовано параметри ефективності молочного скотарства).

15. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Аналіз дохідності основних галузей аграрних підприємств та напрямки її підвищення у західних областях України //

Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького. 2015. Вип. 11. С. 246–258 (1,08/0,54 д. а.; внесок автора: визначено напрями підвищення дохідності підприємств).

16. Уніят Л. М., Пархомиць М. К., Соловей І. С. Оцінка конкурентоспроможності зерна та напрями її підвищення у підприємствах // Український журнал прикладної економіки. 2017. Том 2. № 1. С. 85–95. (Index Copernicus та ін.). (1,03/0,34 д. а.; внесок автора: обгрунтовані показники оцінки конкурентоспроможності зерна).

17. Уніят Л. М. Мотиваційні аспекти активізації використання сонячної енергії у агропромисловому бізнесі // Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2017. Випуск 4. С. 119–127. (Index Copernicus та ін.). (0,77 д. а.).

18. Uniiat L. Economic efficiency of using solar energy in the agroindustrial business // EUREKA: Social and Humanities” Scientific journal. 2018. Number 2. P. 9–18. (Index Copernicus та ін.). (1,01 д. а.).

19. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Управління витратами як фактор конкуренто-спроможного розвитку зернового господарства сільськогосподарських підприємств // Економічний дискурс. 2018. Випуск 2. С. 52–61. (Index Copernicus та ін.). (0,85/0,42 д. а.; внесок автора: уточнено механізм управління витратами в зерновому господарстві).

20. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Управління виробництвом молока на інноваційній основі як напрям розвитку конкурентоспроможного молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах // Інноваційна економіка. 2018. № 5–6 (75). С. 18–25 (Index Copernicus та ін.). (0,9/0,45 д. а.; внесок автора: обгрунтовано інноваційні аспекти конкурентоспроможності галузі).

21. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Інноваційні методи управління виробництвом зерна кукурудзи у сільськогосподарських підприємствах // Економічний аналіз. 2018. Том 28. № 3. С. 176–183. (Index Copernicus та ін.). (0,92/0,46 д. а.; внесок автора: запропоновано інноваційні аспекти управління виробництвом кукурудзи).

22. Уніят Л. М. Розвиток системи державного регулювання та підтримки бізнесу на інноваційній основі у підприємствах АПК // Економічний аналіз. 2019. Том 29. № 1. С. 44–54. (Index Copernicus та ін.). (0,89 д. а.).

23. Уніят Л. М., Пархомиць М. К., Пуцентейло П. Р. Поняття, суть інновацій та технологічні уклади інноваційного розвитку агропромислового бізнесу в підприємствах України // Інноваційна економіка. 2019. № 5–6 (80). С. 41–46. (Index Copernicus та ін.). (0,63/0,21 д. а.; внесок автора: розкрито суть інновацій та вплив технологічних укладів на бізнес).

24. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Поняття, сутність та еволюція розвитку агропромислового бізнесу в підприємствах // Економічний дискурс. 2019. Випуск 3. С. 7–14 (Index Copernicus та ін.). (0,76/0,38 д. а.; внесок автора: з’ясовано сутність та еволюцію агропромислового бізнесу).

Опубліковані праці апробаційного характеру

25. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Підвищення ефективності виробництва продуктів харчування на основі розвитку агропромислової інтеграції // Організаційно-економічні інструменти розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (18–19 травня 2006 р, м. Тернопіль,). Ч. 1. Тернопіль: ТІ АПВ УААН,

ТДЕУ. 2006. С. 166–172. (0,55/0,27 д. а.; внесок автора: визначені фактори ефективності виробництва).

26. Уніят Л. М. Основні напрями розвитку кредитування аграрних підприємств // Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об'єктивна передумова інтеграції країни в Світове співтовариство: тези доповідей міжнародної науково – практичної конференції (18 травня 2007 р., м. Тернопіль). Частина 2. Тернопіль: ТНЕУ. 2007. С. 257–260 (0,33 д. а.).

27. Уніят Л. М. Фінансовий стан та шляхи його поліпшення у галузях АПК // Невідкладні заходи із завершення реформування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій: збірник тез доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (22 травня 2008 р., м. Тернопіль). Частина 2. Тернопіль: ТІ АПВ УААН. 2008. С. 240–243 (0,32 д. а.).

28. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Білан Ю. Стан і шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції сільського господарства в Україні // Сільське господарство – харчова промисловість – сільські території: колективна монографія / За ред. Тетяна Мостенська, Барбара Хмілевська, Юрій Білан, Марек Вігер. Київ – Варшава: «Прінт Груп». 2009. С. 34–44 (1,51/0,5 д. а.; внесок автора: з'ясовано шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції).

29. Уніят Л. М. Оцінка та управління ризиками в агропромисловому виробництві // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах світової економічної кризи. Удосконалення економічного механізму підвищення ефективності виробництва в агропромисловому комплексі при різних формах власності: збірник тез доповідей наукової конференції професорсько-викладацького складу (15 квітня 2009 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ. 2009. С. 38–40. (0,32 д. а.).

30. Уніят Л. Страховий захист підприємств сільськогосподарського виробництва // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах економічної нестабільності. Удосконалення економічного механізму в агропромисловому комплексі при різних формах власності. (14 квітня 2010 р., м. Тернопіль): збірник тез доповідей наукової конференції професорсько-викладацького складу Тернопіль: ТНЕУ. 2010. С. 73–75. (0,32 д. а.).

31. Уніят Л. М. Державна підтримка розвитку підприємств АПК // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах проведення системних реформ: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу (11 квітня 2012 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ТНЕУ. 2012. С. 60–62 (0,3 д. а.).

32. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Шляхи підвищення конкурентоспроможності галузі свинарства у підприємствах України // Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Тернопіль-Чортків, 26–27 квітня 2012 р.). – Тернопіль, 2012. С. 150–151 (0,3/0,15 д. а.; внесок автора: визначено напрями конкурентоспроможності у свинарстві).

33. Уніят Л. М. Сучасний стан інвестиційної діяльності АПК // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах проведення системних реформ: збірник тез доповідей наукової конференції

професорсько-викладацького складу ТНЕУ (10 квітня 2013 р., м. Тернопіль). м. Тернопіль: ТНЕУ. 2013. С. 46–48 (0,3 д. а.).

34. Уніят Л. М. Особливості оподаткування підприємств агропромислового виробництва // Прикладна економіка – від теорії до практики: матер. Першої всеукраїнської науково-практичної конференції (15 жовтня 2015 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка». 2015. С. 147–150 (0,32 д. а.).

35. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Організаційно-економічні засади збільшення обсягів виробництва дієтичного м'яса в Україні // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрного бізнесу України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (28 жовтня 2015 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка». 2015. С. 189–193 (0,33/0,16 д. а.; внесок автора: обґрунтовано організаційно-економічні засади виробництва продукції).

36. Уніят Л. М. Напрями поліпшення фінансових результатів аграрних підприємств // Прикладна економіка – від теорії до практики: матер. міжнародної науково-практичної конференції (20 жовтня 2016 р., м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 233–234 (0,29 д. а.).

37. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Фінансовий стан та напрями його поліпшення у сільськогосподарських підприємствах // Економічний дискурс. 2016. Випуск 2. С. 193–203 (0,99/0,49 д. а.; внесок автора: з'ясовано напрями поліпшення фінансового стану підприємств).

38. Уніят Л. М., Пархомиць М. К. Економічна ефективність використання земельних угідь у конкурентному середовищі // Український журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. № 1. С. 153–162 (0,85/0,42 д. а.; внесок автора: запропоновано напрями ефективності використання земельних угідь).

39. Уніят Л. М. Забезпечення ефективного сталого розвитку галузей рослинництва у підприємствах. Стратегія ефективного сталого розвитку галузей тваринництва. Стратегія поліпшення фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств // Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій: колективна монографія / Р. Ф. Бруханський, П. Р. Пуцентейло [та ін.]. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2017. С. 343 – 375 (5,37 д. а.).

40. Уніят Л. М. Формування інвестиційно-інноваційного розвитку молочного скотарства у підприємствах // Обліково-аналітичне та правове забезпечення інституційних секторів економіки України в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку: збірник наукових праць всеукр. наук.-практ. конф. (30 березня 2017р., м. Тернопіль). Тернопіль: Крок. 2017. С. 169–171 (0,28 д. а.).

41. Уніят Л. М. Ефективне використання земельних ресурсів – чинник сталого розвитку аграрних підприємств у ринковому середовищі // Прикладна економіка – від теорії до практики: матер. міжнародної науково-практичної конференції (27 жовтня 2017 р., м. Тернопіль) Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В. 2017. С. 210–213 (0,31 д. а.).

42. Уніят Л. М. Мотивації прискорення використання сонячної енергії – фактор конкурентоспроможного сталого розвитку АПК // Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (4 травня 2018 р., м. Одеса). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова. 2018. С. 119 – 122 (0,33 д. а.).

43. Уніят Л. М. Використання сонячної енергії – основа ефективного сталого розвитку АПК // Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок: тези доповідей VII міжнародної науково-практичної конференції (17–19 травня, м. Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). С. 126–128 (0,28 д. а.).

44. Уніят Л. М. Ефективність використання сонячної енергії на виробництві агропромислової продукції // Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (28 квітня 2018 р., м. Кривий ріг). Кривий ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. 2018. С. 479–482 (0,33 д. а.).

45. Уніят Л. М. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку агропромислового бізнесу // Світ економічної науки: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування. Випуск 6. (17 липня 2018 р., м. Тернопіль). Тернопіль, 2018. С. 53–58 (0,32 д. а.).

46. Уніят Л. М. Поняття агропромислового бізнесу та історико-економічні аспекти його формування // Економіка, фінанси, управління та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (23 липня 2018 р., м. Полтава) у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. С. 43–45 (0,3 д. а.).

47. Уніят Л. М. Управління організацією виробництва в аграрному секторі за допомогою цифрової економіки // Цифрова економіка: тренди та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2018 р., м. Тернопіль). Тернопіль: Осадца Ю. В. 2018. С. 125–127 (0,30 д. а.).

48. Уніят Л. М. Перспективний розвиток державного регулювання та підтримки бізнесу на інноваційній основі у підприємствах АПК України // II International Scientific Conference Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment: Conference Proceedings (May 24, 2019. Le Mans, France). France: Baltija Publishing. P. 64–67 (0,31 д. а.).

49. Уніят Л. М. Управління витратами як фактор ефективності виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах // Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (30 травня 2019 р., м. Тернопіль). Тернопіль: Крок, 2019. С. 145–147 (0,32 д. а.).

50. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Розвиток агропромислового бізнесу: історичний аспект // Перспективи розвитку нової економічної системи на державному та регіональному рівнях: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (5 жовтня 2019 р., м. Київ). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2019. С. 63–66 (0,32/0,16 д. а.; внесок автора: з'ясовані історичні аспекти розвитку агропромислового бізнесу).

51. Уніят Л. М. Інновації та технологічні уклади розвитку агропромислового бізнесу в підприємствах України // The modern economic research: theory, methodology, practice. II international scientific conference (September 27 th, 2019, Kielce, Poland). Baltija Publishing. P. 73–75 (0,31 д. а.).

52. Уніят Л. М., Пархоμεць М. К. Ріпак – важливе джерело відновлюваної енергії у підприємствах України // Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди і перспективи: матеріали Національної науково-практичної

конференції (7 листопада 2019 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2019. С. 154–156 (0,32/0,16 д. а.; внесок автора: обґрунтовано параметри ефективності виробництва біодизеля).

АНОТАЦІЯ

Уніят Л. М. Організаційно-економічне забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2020.

У роботі обґрунтовано та розвинуто теоретичні, методологічні, організаційні та прикладні положення щодо забезпечення інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в умовах конкурентного середовища. Запропоновано комплексну методику оцінювання різних видів ефективності агропромислового бізнесу. Удосконалено систему ресурсозбереження, спрямовану на зменшення витрат на всіх етапах виробництва продукції рослинництва і тваринництва, її переробки та раціональне використання й економію земельних, технологічних, енергетичних, матеріальних, фінансових та інших виробничих ресурсів. Проведено оцінку проєктів з використання сонячної енергії різної потужності на підприємствах в різних умовах сонячної інсоляції України. Здійснено оптимізацію ефективних параметрів виробництва біодизеля у підприємстві з інтенсивним рівнем господарювання. Удосконалено організацію механізму державного регулювання і підтримки інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу на партнерських засадах співпраці: влада, підприємства і науково-дослідні установи.

Запропоновано комплексну систему управління процесами забезпечення технологічних інновацій на виробництві сільськогосподарської і харчової продукції, її збуту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: підприємництво, агропромисловий бізнес, конкурентоспроможність, ефективність, прибуток, інноваційний розвиток, оцінка проєктів з використання сонячної енергії, оптимізація ефективних параметрів виробництва біодизеля, інформаційно-комунікативні технології, цифровізація виробничих процесів у агропромисловому бізнесі.

АННОТАЦИЯ

Уніят Л. М. Организационно-экономическое обеспечение инновационного развития предприятий агропромышленного бизнеса в условиях конкурентной среды. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный экономический университет Министерства образования и науки Украины, Тернополь, 2020.

В работе обоснованы и развиты теоретические, методологические, организационные и прикладные положения по обеспечению инновационного развития предприятий агропромышленного бизнеса в условиях конкурентной среды. Выяснено сущность предпринимательства, которая заключается в выявлении

инициативной, новаторской, самостоятельной деятельности предпринимателя и раскрывается через его основные функции: творческую, ресурсную, организационную, инновационную. Обосновано необходимость изменения трактовки агробизнес на новое понятие «агропромышленный бизнес» на основе экономических отношений аграрной экономики (II сфера АПК) с промышленной (I сфера фондообеспечивающая) и перерабатывающей (III сфера АПК), а также с предприятиями, предоставляющими услуги по ремонту технических средств. Развито трактовку «инновационное развитие агропромышленного бизнеса», что позволило раскрыть его содержание и цели направленные на рациональное использование природных, материальных, трудовых, финансовых, информационных и др. ресурсов, и на этой основе, обеспечить экономическую и социальную эффективность деятельности предприятий агропромышленного бизнеса.

Предложено комплексную методику оценки различных видов эффективности агропромышленного бизнеса. Усовершенствовано систему ресурсосбережения, которая направлена на уменьшение совокупных затрат на всех этапах производства продукции растениеводства и животноводства, ее переработки и рациональное использование и экономию земельных, технологических, энергетических, материальных, финансовых и других производственных ресурсов. Проведено оценку проектов по использованию солнечной энергии различной мощности на предприятиях в различных условиях солнечной инсоляции Украины. Осуществлено оптимизацию эффективных параметров производства зерна рапса и биодизеля в предприятии с интенсивным уровнем хозяйствования.

Систематизировано зарубежный опыт механизма производства тепловой энергии из отходов растениеводства и животноводства, леса, свалок в предприятиях стран ЕС-28. Использование энергии из биомассы и отходов позволило увеличить дополнительные рабочие места, объем дохода и прибыли, упорядочить свалки, улучшить условия природопользования. Такой опыт предприятий стран ЕС целесообразно имплементировать в практику украинских предприятий агропромышленного бизнеса.

Усовершенствован механизм формирования рыночных институтов, направленный на активизацию инновационного развития предприятий агропромышленного бизнеса, который дает возможность обеспечить инфраструктурный потенциал, организовать его в структурную совокупность учреждений и организаций, которые должны осуществлять обслуживание и обеспечить цивилизованное функционирование и повышение эффективности управления рынками товаров агропромышленного бизнеса. Разработано концептуальную модель инновационного развития предприятий агропромышленного бизнеса, которая направлена на активное использование: возобновляемых источников энергии, информационно-коммуникационных технологий, ресурсосберегающих технологий в отраслях и предприятиях АПК. Обосновано, что использование инновационных технико-технологических и организационно-управленческих процессов в отраслях растениеводства и животноводства предприятий дает возможность осуществить расширенное инновационное воспроизводство сельскохозяйственного производства и обеспечить дополнительные рабочие места, увеличить в разы объем дохода и прибыли, существенно улучшить экономическую, социальную и экологическую эффективность на предприятиях агропромышленного бизнеса.

Усовершенствовано организацию механизма государственного регулирования и поддержки инновационного развития предприятий агропромышленного бизнеса на партнерских началах сотрудничества власти, предприятия и научно-исследовательских учреждений. Предложено комплексную систему управления процессами обеспечения технико-технологических инноваций на производстве сельскохозяйственной и пищевой продукции, ее сбыта с использованием информационно-коммуникационных технологий.

Разработана концептуальная модель инновационного развития отраслей в предприятиях агропромышленного бизнеса в условиях применения современных информационно-коммуникационных технологий. Предложено системную модель принятия управленческих решений в процессе хозяйствования посредством применения информационно-коммуникационных технологий на предприятиях агропромышленного производства.

Ключевые слова: предпринимательство, агропромышленный бизнес, конкурентоспособность, эффективность, прибыль, инновационное развитие, оценка проектов по использованию солнечной энергии, оптимизация эффективных параметров производства биодизеля, информационно-коммуникативные технологии, цифровизация производственных процессов в агропромышленном бизнесе.

ANNOTATION

Uniat L. M. Organizational and economic providing of agro-industrial enterprises innovative development in a competitive environment. – On the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by type of economic activity). – Ternopil National Economic University Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2020.

The thesis substantiates and develops theoretical, methodological, organizational and applied position of providing innovative development of agribusiness in the conditions of competitive environment. The complex method of different types of efficiency estimation of agro-industrial business is offered. The system of resource saving aimed at reducing costs at all stages of crop and livestock products production, its processing and rational use and saving of land, technological, energy, material, financial and other production resources has been improved. The evaluation of projects on the use of solar energy of different power at enterprises in different conditions of solar insolation in Ukraine was carried out. The effective parameters of biodiesel production in the enterprise with intensive level of management have been optimized. The organization of the mechanism of state regulation and support of agribusiness enterprises innovative development has been improved on the partnership basis of cooperation: authorities, enterprises and research institutions.

The complex management system of processes of providing technological innovations in the production of agricultural and food products, its sale with the use of information and communication technologies is offered.

Keywords: entrepreneurship, agro-industrial business, competitiveness, efficiency, profit, innovative development, evaluation of solar energy projects, optimization of biodiesel production efficient parameters, information and communication technologies, digitalization of production processes in agro-industrial business.

Підписано до друку 04.05.2020 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 2,0.
Зам. № А017-20. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua